

3 KRONIKA7I

2023

IZ ZGODOVINE ILIRSKE BISTRICE

71
2023

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine Ilirske Bistrice

Uredil Miha Preinfalk

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2023, letnik 71, številka 3 – Iz zgodovine Ilirske Bistrice

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

20. oktobra 2023

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2024

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokoјence/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Izid te številke je finančno podprla tudi:

Občina Ilirska Bistrica

OBČINA
ILIRSKA
BISTRICA

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

420 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Ilirska Bistrica v 70. letih 20. stoletja. Pogled na stavbe današnjega sodišča, banke, občine in pošte / Ilirska Bistrica in the 1970s. View of the buildings of today's courthouse, bank, municipality and post office (hrani /kept by: Knjižnica Makse Samsa Ilirska Bistrica).

Na zadnji strani/ Back cover: Vitraž na Gregorčičevi 15 v Ilirski Bistrici z grbom Ilirske Bistrice ter zastavami Avstro-Ogrske in Avstrijskega primorja, domnevno 70. leta 19. stoletja. Heraldčne barve niso povsem točne. / Stained glass window at 15 Gregorčičeva Street in Ilirska Bistrica with the coat of arms of Ilirska Bistrica and the flags of the Austro-Hungarian Empire and the Austrian Littoral, presumably from the 1870s. Heraldic colours are not entirely accurate (foto / Photo: Marjan Krebelj).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Ilirska Bistrica)(082)

IZ zgodovine Ilirske Bistrice / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. - Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2023. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 71, št. 3)

ISBN 978-961-6777-32-2
COBISS.SI-ID 169613571

KAZALO

Razprave

Miha Preinfalk:	Ilirska Bistrica – dva kraja, ena zgodovina445
	Ilirska Bistrica. Two places, one history447
Boris Golec:	Kdaj in zakaj je bilo Trnovo trg449
Vanja Kočever:	Kužna epidemija leta 1631 na Kranjskem in njena razširjenost ob zgornjem toku reke Reke471
Vanja Kočever:	Trnovsko župnišče kot prenočišče cesarja Karla VI. na potovanju ob dednih poklonitvah notranjeavstrijskih dežel leta 1728489
Damir Tulić, Mario Pintarić:	Altaristička i kiparska oprema župne crkve svetog Petra u Ilirskoj Bistrici519
Igor Gardelin:	Plemiška rodbina Porcia in zapuščina Hanibala Alfonza kneza Porcia na gradu Prem535
Boris Golec:	Dvorec Trnovo – tri razrešene neznanke: nastanek, izginotje in lokacija561
Boris Golec:	Skladatelj Fran Gerbič in Trnovo pri Ilirski Bistrici575
Aneja Rože:	Spominska obeležja Dragotinu Ketteju od pesnikov smrti do stote obletnice njegovega rojstva.....591
Bogdan Kolar:	Začetki ustanove notredamskih sester v Trnovem611
Nejc Bratina:	Delovanje telovadnega odseka Orel na Ilirskobistriškem623
Emilija Kastelic:	Arhitektura občine Ilirska Bistrica in okolice v obdobju fašizma631
Eda Belingar:	Načrtovanje palače nekdanje Hranilnice (Cassa di Risparmio) v Ilirski Bistrici643
Urška Godina:	Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem. Umetniška dela v cerkvah na Ilirskobistriškem657
Irena Uršič:	Možje in fantje z Ilirskobistriškega v italijanski vojaški suknji. Med imeni pobeglih in mrtvih ter spomini preživelih679
Klemen Kocjančič:	Vojaške operacije v času nemške okupacije Ilirske Bistrice in okolice med drugo svetovno vojno.....703
Denis Cerkvenik:	Zaključni boji v okolici Ilirske Bistrice ob koncu druge svetovne vojne.....717
Tjaša Jakop:	Opis govora vasi Jelšane.....727

Jubilej

Vojko Čeligoj, raziskovalec ilirskobistriških korenin in skozi desetletja kronist bistriškega vsakdana s fotografskim aparatom v roki (<i>Dragica Jaksetič</i>)735

Ocene in poročila

Janez Bilc: Kronika fare trnovske na Notranjskem (<i>Bogdan Kolar</i>).....	737
Vlasta Beltram: Svet med Snežnikom in Slavnikom med drugo svetovno vojno (<i>Klemen Kocjančič</i>)	738

Bogdan Kolar

redni profesor v. p., Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Poljanska cesta 4, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bogdan.kolar@guest.arnes.si

Začetki ustanove notredamskih sester v Trnovem

IZVLEČEK

Redovna skupnost šolskih sester de Notre Dame je nastala sredi 19. stoletja na Bavarskem, in sicer kot odgovor na velike potrebe po izobraževanju, zlasti deklet. Z ustanavljanjem šol različnih smeri in stopenj ter zavodov je skupnost ponudila odgovor na te potrebe in pričakovanja okolja. Prve ustanove so začele v nemškem prostoru. Leta 1857 sta bila ustanovljena šola in internat v Gorici. Od tam so sestre s podporo ljubljanskega škofa Jakoba Missia svoje delovanje razširile v Šmihel pri Novem mestu (1886) in Trnovo (1888) pri Ilirski Bistrici. Bile so prve, ki so izobraževanje omogočile tudi gluhonemi mladini. V prispevku so orisani začetki šole in internata v Trnovem.

KLJUČNE BESEDE

*Kongregacija šolskih sester de Notre Dame, Trnovo (Ilirska Bistrica),
Karolina Elizabeta (Marija Terezija) Gerhardinger (1797–1879), Katoliška cerkev, izobraževanje deklet*

ABSTRACT

THE BEGINNINGS OF THE NOTRE DAME'S SISTER SCHOOL IN TRNOVO

The religious Congregation of the School Sisters of Notre Dame was founded in the mid-nineteenth century in Bavaria in response to an urgent need for educating particularly girls. The new religious order addressed the needs and expectations of society by founding schools offering different courses and grades and boarding houses. The first institutions were established in the German-speaking world. In 1857, a school and a boarding house were founded in Gorizia. With the help of Jakob Missia, Bishop of Ljubljana, the sisters expanded their activities to Šmihel near Novo Mesto (1886) and Trnovo near Ilirska Bistrica (1888). They were also the first to provide education of deaf youth. The paper presents the beginning of the school and boarding house in Trnovo.

KEY WORDS

Congregation of the School Sisters of Notre Dame, Trnovo (Ilirska Bistrica), Karolina Elizabeth Gerhardinger (1797–1879), Catholic Church, girls' education

Redovna skupnost sester de Notre Dame, uradno se je imenovala Kongregacija ubogih šolskih sester naše ljube Gospe (Arme Schulschwestern Unserer Lieben Frau), izvira iz Bavarske. Njena začetnica je Karolina Elizabeta (redovno ime Marija Terezija Jezusova) Gerhardinger (1797–1879), rojena v bavarskem mestu Stadthof pri Regensburgu, ki je kot učiteljica ustanovila redovno skupnost za vzgojo in izobraževanje deklet. Ko je videla, da zaradi slabih socialnih razmer, obveznosti v domačem okolju in zapostavljanja v širši družbi dekleta nimajo veliko možnosti za pridobitev dobre izobrazbe in pripravo na življenje, je rešitev videla v novi redovni skupnosti, ki bi kot temeljni cilj imela prav organiziranje šolskega pouka in vzgoje za dekleta. Ob podpori javnih oblasti, domačega duhovnika in škofa v Regensburgu so bila pripravljena nova pravila, ki jih je leta 1834 potrdila krajevna cerkvena oblast in leta 1865 še Rim (to je bil prvi primer ženske redovne skupnosti v Cerkvi, v kateri so ženske imele vodstvene položaje na vseh ravneh in so bile neodvisne od moške ustanove).¹ Šlo je za aktivno skupnost, v kateri ni bilo stroge klavzure, kot je bila v ženskih samostanih pred tem, temveč so članice imele možnost poučevanja izven samostanskih prostorov. Za razliko od močnih in neodvisnih opatij iz predhodnega časa je bila nova skupnost organizirana bolj centralistično (posamezne hiše niso bile samostojne, temveč del province), kar jim je omogočalo sprejemanje novih ustanov in usklajevanja kadrovskih potreb na najvišji ravni. Za novo ustanovo so bile zadosti dve ali tri sestre, ki so se lahko v polni meri vključile v življenje okolja. Skupnost je bila zelo konkreten odgovor na izobraževalne in socialne potrebe v nemškem prostoru tistega časa. Podobno so v drugih evropskih okoljih nastale druge redovne skupnosti, ki so že v imenu izražale svoje mesto v družbi in Cerkvi – različne skupine šolskih sester in šolskih bratov. Zibelka nove ustanove je postalo bavarsko mesto Neunburg vorm Wald (Oberpfalz), ustanovni datum je bil 24. oktober 1833, največje središče skupnosti pa je bilo v bavarski prestolnici München, kamor so se sestre naselile leta 1843. Številni kraji so si želeli imeti takšno ustanovo. Pozornost sester so pritegnili tudi nemški izseljenci; že leta 1847 so odšle med nemške izseljence v Združene države Amerike, kjer so sodelovale pri ustanavljanju župnijskih šol, najprej prav v hribovitih delih Pensilvanije, kjer so skrbele za izobrazbo otrok nemških priseljencev. Ob smrti ustanoviteljice Karoline Terezije Gerhardinger je skupnost štela že 2500 članic in je kmalu postala najštevilčnejša ženska šolska izobraževalna skupnost v Katoliški cerkvi.²

Začetki v slovenskem prostoru

V slovenskem prostoru je skupnost dobila ime Uboge šolske sestre naše ljube Gospe ali Sestre »Notre Dame«, Kongregacija šolskih sester de Notre Dame ali preprosto notredamke. Glas o njih je prišel iz Gorice, kjer so že od leta 1857 vodile šolo za gluhonemo mladino, in z Dunaja, to je predvsem iz nemškega okolja. Z njimi so se srečali posamezniki, ki so prav v tej sestrski ustanovi videli možnost za izboljšanje šolskih razmer in ponudbe na vzgojno-izobraževalnem področju nasploh. Šlo je za ljudi, ki so cenili izobrazbo in so želeli mladim ponuditi okolje, v katerem bi jo lahko pridobili. Pogovori o tem, da bi notredamske sestre prišle v Šmihel pri Novem mestu, kjer je zaživela njihova prva ustanova v osrednjem slovenskem prostoru, so z vodstvom zavoda v Gorici stekli že leta 1881 in so trajali pet let. Prva skupina notredamskih sester se je v kraju Šmihel naselila 29. septembra 1886. Za njihov prihod so se zavzeli trije domačini. Med njimi je bil baron Tadej Merkl, lastnik posestva na Velikem Slatniku, ki je sestre poznal z Dunaja, kjer je opravljal naloge predsednika Trgovske zbornice.³ Po smrti edinega sina je svoje posestvo želel prepustiti župniji Šmihel z namenom, da bi tamkajšnji župnik priskrbel sestrsko skupnost, ki bi prevzela vodstvo zavoda za vzgojo in šolanje deklet, tudi tistih z Velikega Slatnika, ki do tedaj niso imele možnosti šolanja. Novomeški frančiškan p. Bernard Vovk (1824–1911) se je na predlog barona Merkla povezal s sestrami v Gorici in na tamkajšnjo skupnost naslovil prošnjo, da bi prišle v Novo mesto. Zamisel je podprl Anton Peterlin (1833–1912), župnik v Šmihelu, ki je storil konkretne korake za začetek nove ustanove. Ko je videl, da hiša in posestvo na Slatniku nista primerna za naselitev sester, je poskrbel, da je bila posest na Velikem Slatniku prodana, z denarjem pa je kupil posestvo v Šmihelu ter začel zidati šolo in samostan. Leta 1886 so bila poslopja zaradi spodbujanja škofa dr. Jakoba Missia (1838–1902, ljubljanski škof 1884–1898) večja od prvotnega načrta in pripravljena za vselitev. Iz Gorice so prišle tri sestre, ki so postavljale temelje delovanja šole. Ob prihodu v kraj jim je župnik Peterlin izročil ključne šole in samostana ter jih predstavil ljudem. 3. oktobra 1886 so bile s cerkvenim obredom, ki ga je vodil novomeški prošt Peter Urh, slovesno sprejete.⁴ 29. oktobra 1886 je *Zgodnja Danica* pozdravila njihov prihod in poudarila širši pomen njihovega delovanja: »Dolenjcem čestitamo, da se je tudi med njimi osnovala dekliška šola šolskih sester, ki so v začetku tega mesca v Šmihelu pri Novem mestu pričele svoje blago-

¹ *Notredamske sestre sto let na Slovenskem*, Balgač, Delovanje, str. 235–236.

² *Mati Terezija Jezusova*, str. 28; *Kongregacija ubogih šolskih sester*, str. 15–18.

³ *Kongregacija ubogih šolskih sester*, str. 27–28. Baron Tadej Merkl je posestvo Veliki Slatnik dobil leta 1880 kot sorodnik Johanna Macha.

⁴ *Notredamske sestre sto let na Slovenskem*.

Marija Terezija Gerhardinger,
ustanoviteljica reda notredamk.

*dejno delovanje. Posebna sreča ne le za Dolenjce marveč tudi za druge slovenske pokrajine bo šola za gluhoneme deklice, ki jo že prihodnji mesec prično te tako spretno odgojiteljice ženske mladine.*⁵ Soglasje za naselitev je dal tudi Kranjski deželni šolski svet in določil podporo 200 gld za vsak razred. Že v prvih dneh se je v dva razreda vpisalo 90 otrok. Sestrška skupnost je ponudila še dodatne oblike izobraževanja. Starejšim dekletom je omogočila, da so prihajale ob nedeljah in se udeleževale raznih tečajev. Učenke so prihajale tako iz raznih krajev Dolenjske kot iz Primorske, Štajerske in Koroške.

Prvi namen sester je bil, da so izobraževanje ponudile dekletom, ki bi sicer ostala brez drugih možnosti na poti v samostojno življenje. Zato so v Šmihelu poleg več drugih šolskih programov odprle šolo za gluhonema dekleta. To je bila prva tovrstna šola na slovenskih tleh. Dnevnik *Slovenec*, ki je spremljal začetke ustanove, je 27. oktobra 1886 poročal: »Naselile so se te redovnice k nam, da bi v tukajšnji ljudski šoli deklice podučevale; sprejemale pa bodo v svojo lepo novo hišo, v kateri je prav veliko prostora, tudi gojenke, ktere bodo zamogle dobivati v njih samostanu hrano in poduk. Začele pa bodo šolske sestre že prihodnji mesec tudi s solo, kakoršne na Kranjskem še ni, s šolo za gluhoneme (gluhe in mutaste) deklice. Podučevali se bodo tukaj gluhonemi otroci v slovenskem jeziku, kar je neprecenljiva dobrota, ker gluhonemi, kateri pridejo iz Linca ali kacega drugega nemškega vstava, razumejo le nemški in ko iz vstava domu pridejo, svojimi domačimi govoriti ne morejo – so zopet tako rekoč mutasti. /.../ Boljši dote gluhonemi hčeri stariši ne morejo dati, kakor če jo dajo v taki šoli izučiti.«⁶ S poukom so začele 15. novembra 1886. V prvi skupini je bilo sedem deklet, v času največjega obsega pa je njihovo število naraslo na 30. Ko je bila leta 1900 v Ljubljani ustanovljena državna šola za

gluhonemo mladino, je šmihelska šola štiri leta zatem prenehala delovati.⁷

Prva predstojnica ustanove je bila s. Ivana Oblak (1853–1927),⁸ doma iz Škofje Loke, ki je pred tem delovala v goriškem samostanu in je bila učiteljica gluhonemih. Ustanova notredamskih sester v Šmihelu je bila lepo sprejeta in je od prvega leta potrjevala uspešno vzgojno-izobraževalno delo. Ljudski šoli so se kmalu pridružili trgovski tečaji ter meščanska in gospodinska šola. Gojenke so prihajale od blizu in daleč. Poleg šolskega dela v ožjem pomenu besede je zavod omogočal uveljavljanje na kulturnem in prosvetnem področju. Ob zavodu je živel ljudski oder. Ko so leta 1938 praznovali 50-letnico delovanja, je dozorela ideja o ustanovitvi sirotišnice za dolenjske otroke, vendar je začetek druge svetovne vojne to preprečil. Iz Šmihela so notredamske sestre prevzele vrsto novih ustanov. V Ljubljani so odprle vzgojni zavod in otroški vrtec, v Šentjerneju otroški vrtec in gospodinsko šolo, podobno v Žireh, na Jesenicah je zaživela ustanova z vrtcem in domom za dijakinje ter ljudska kuhinja, v Ljubljani mestno zavetišče Antona Jerine in v Beogradu vzgojni zavod.⁹

Povečevanje števila novih ustanov je bilo mogoče, ker so v skupnost vstopala slovenska dekleta in se usposabljala za izvirne oblike vzgojno-izobraževalnega dela. Hkrati so se s tem postopoma izpolnili pogoji, da so lahko sestre načrtovale ustanovitve lastne redovne province, kar jim je zagotavljalo bolj proste roke pri sprejemanju odločitev in oblik delovanja. Leta 1937 so bili izpolnjeni pogoji, da je bila ustanovljena jugoslovanska redovna provinca (po letu 1993 slovenska provinca).¹⁰ Njena osrednja ustanova in uradni sedež je bila v Šmihelu pri Novem mestu. Ko so po drugi svetovni vojni notredamke to središče izgubile, je bilo sestrsko vodstvo na Strugi (1948–1968) in po letu 1968 v Ljubljani.

Prvi koraki v Trnovem

Pobudniki za prihod sestrške skupnosti v Trnovo so bili domačini, ki so delo sester poznali iz drugih okolij in so se hkrati zavedali pomena izobrazbe za dekleta. Trnovski trgovec Ivan Valenčič z ženo Ivano velja za predlagatelja prihoda sester v Trnovo. Kupil je poslopje, ki je bilo sicer prvotno namenjeno za druge potrebe, ga razširil in v njem slednjič pripravil stanovanja, ki so jih najemali različni uporabniki. Ker nista imela potomcev, sta Valenčiča želela poslopje sprva nameniti za sakralni prostor, razmišljala sta o

⁷ *Notredamske sestre sto let na Slovenskem.*

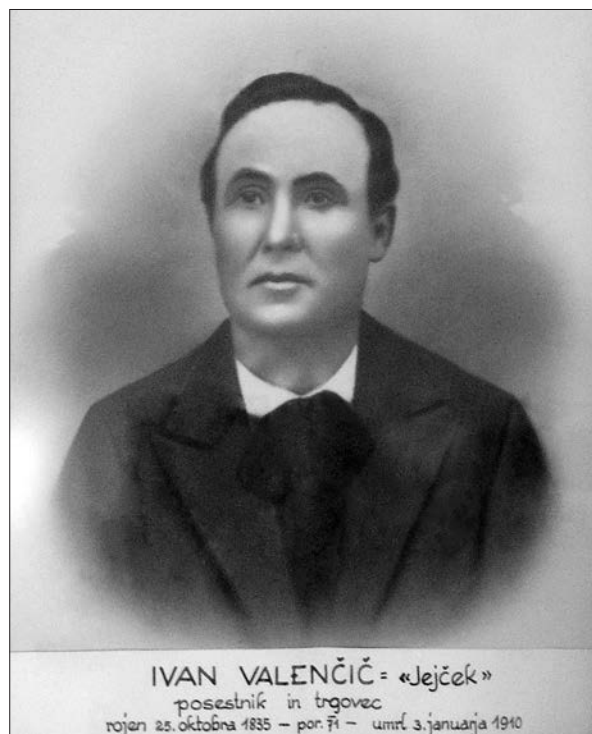
⁸ Sestra Ivana Oblak se je s sestrami de Notre Dame srečala v Gorici, v skupnost je vstopila v osrednji hiši v Münchnu leta 1875. Umrla je v Šmihelu. Prim. Provincialni arhiv, *In memoriam. Nekrolog šolskih sester de Notre Dame.*

⁹ *Notredamske sestre sto let na Slovenskem*; Balgač, Delovanje, str. 236–237.

¹⁰ *Notredamske sestre sto let na Slovenskem.*

⁵ *Zgodnja Danica*, št. 44, 39 (1886), 29. 10. 1886, str. 352, »Dolenjcem čestitamo«.

⁶ *Slovenec* 14 (1886), št. 246, 27. 10. 1886, str. 3, »Iz Šmihela pri Novem mestu«.

Ivan in Ivana Valenčič, pobudnika šole v Trnovem (zbirka fotografij skupnosti v Trnovem).

postavitvi kapele ali podružnične cerkve, nato pa sta se na prigovarjanje znancev odločila stavbo in več zemljiških parcel izročiti župnijski cerkvi v Trnovem z namenom, da ta poišče žensko redovno skupnost, ki bi v kraju poskrbela za izobraževanje deklet. Kot je ostalo zapisano v spominu sester, sta se Valenčičeva odločila za takšen korak in prek svojega znanca, zdravnika dr. Franca Bachmanna, ki je imel hčerko v internatu šolskih sester v Mariboru, skušala izvedeti, ali bi ta skupnost prevzela novo ustanovo v Trnovem.¹¹ Na Valenčičevo povabilo sta 30. avgusta 1879 iz Maribora prišli dve sestri skupnosti šolskih sester sv. Frančiška in si ogledali poslopje; ena od njiju je bila s. Terezija (Angelina) Križanič (1854–1937), poznejša dolgoletna vrhovna predstojnica šolskih sester in začetnica vrste ustanov zunaj ožjega slovenskega prostora. S ponudbo sta bili zadovoljni, vendar so imeli domači duhovniki veliko pomislekov v zvezi z viri sredstev, ki bi sestram zagotavljala preživetje in omogočala delovanje ustanove.¹² Zato se je odločitev zavlekla za več let.

Ko pa je leta 1885 prišel v Trnovo za župnika in dekana Janez Vesel (1840–1900), se je takoj začel za-

vzemati za to, da bi se Valenčičeva zamisel uresničila. Glede na mnenje, ki si ga je zapisal škof dr. Anton Bonaventura Jeglič, je imel dekan Vesel dobre odnose s krajevnimi liberalnimi voditelji, trgovci in gostilničarji, kar mu je bilo v pomoč pri pripravljanju poti za prihod sester.¹³ Vesel je o zadevi govoril z novim ljubljanskim škofom dr. Jakobom Missiem, ki je 25. maja 1886 prišel v Trnovo na birmo. Škof Missia je dobro poznal razmere na šolskem področju v celotni monarhiji, saj je bil dolga leta v službi škofije Gradec in je imel več nalog v okviru avstrijske škofovske konference. Poznal je tudi delo, ki so ga pri vzgoji in izobraževanju opravljale različne ženske redovne skupnosti.¹⁴ Zato je odločno podprl idejo, da v kraj pridejo sestre. Ob istem obisku se je srečal s trgovcem Valenčičem in mu predlagal, da bi v Trnovem povabili šolske sestre de Notre Dame. Škof Missia je sicer najprej ponovno povabil mariborske šolske sestre, vendar so tokrat odgovorile, da ustanove ne morejo prevzeti. Dekana Vesela je 19. marca 1887 spomnil na pogovor v predhodnem letu in mu na-

¹¹ O začetkih ustanove v Trnovem govorijo zapisi v *Kroniki samostana in šole v Trnovem za leta 1888–1947*, ki jo hrani provincialni arhiv sester de Notre Dame v Ljubljani; Arhiv skupnosti, Šolska kronika 1888–1922, str. 1–2.

¹² Zanimivo je, da sicer bogata kronika skupnosti mariborskih šolskih sester ne omenja stikov s Trnovim, tako tudi ne obiska. Prim. *Kronika matere hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1919*, Ljubljana, 2007.

¹³ *Jegličev dnevnik* za 2. maj 1899 (str. 22). J. Vesel (16. 8. 1840, Mengeš–9. 12. 1900, Trnovo) je bil ordiniran 30. julija 1865 in je pred prihodom v Trnovo duhovniško službo opravljal v več župnijah. Znan je bil kot prevajalec več ruskih avtorjev in pisec izvirnih literarnih besedil. Ob njegovi smrti je dnevni tisk objavil več zapisov o sodelovanju z liberalno usmerjenimi krogi v kraju. Izraženi so bili pomisleki o pravilnosti ravnanja škofa Jegliča, ki se ni strinjal, da bi Vesel dobil kanoniški naziv. Prim. *Slovenski narod*, št. 285, 12. 12. 1900, str. 2, »† Ivan Vesel«.

¹⁴ Kogoj, Missiev odnos, str. 209.

ročil, naj se zavzame za ustanovitev ženskega samostana in šole v Trnovem. Hkrati mu je svetoval, kako naj bo sestavljena darilna pogodba glede poslopja in zemljišča župnijski cerkvi sv. Petra v Trnovem. Darilna listina je bila sestavljena in podpisana 29. marca 1887. Kot priče so nastopili dekan Janez Vesel, cerkvena ključarja Franc Šircelj in Matija Kranjec ter Janez Tomšič in Jože Rihar.¹⁵ Dar je bil utemeljen v stavku: »Zemljiška posest se podari Cerkvi z namenom, da se ustanovi postopoma štirirazredna šola za deklice.« Še za časa življenja darovalca Valenčiča je bilo lastništvo preneseno na Naselbino Kongregacije šolskih sester de Notre Dame v Trnovem in vknjiženo v zemljiško knjigo.

Zato se je škof Missia obrnil na skupnost notredamskih sester v Gorici, s katerimi je že bil v stikih, ko so ustanavljali samostan v Šmihelu pri Novem mestu. Ob obisku v Gorici se je srečal z vrhovno predstojnico skupnosti s. Margaretho Wiedmann,¹⁶ s katero je lahko spregovoril o pomenu šole za Trnovo in širše okolje, kjer ni bilo nikjer podobne ustanove in ljudje sploh niso imeli možnosti, da bi se srečali s sestrsko skupnostjo. Dopisovanje med Ljubljano, Gorico in Trnovim je trajalo več mesecev. Odprta vprašanja, ki so jih imele sestre, je pomagal reševati kaplan pri vrhovnem vodstvu sester v Münchnu Friedrich Friess, ki je 16. junija 1887 škofa Missio prosil za pojasnilo o nekaterih odprtih vprašanjih.¹⁷ Po naročilu vrhovne predstojnice sester je želel izvedeti: kdo bo moral skrbeti za vzdrževanje poslopij – župnija ali redovna skupnost; koliko sester bo potrebnih za delo v štirirazredni osnovni šoli; če pričakujejo, da bodo za štiri razrede pripravljene štiri sestre, je to nemogoče, ker toliko sester z znanjem slovenskega jezika še nimajo na razpolago; iz katerih virov bodo zagotovljena sredstva za vzdrževanje sester. V istem dopisu je bilo jasno povedano, da zaradi pomanjkanja osebja septembra istega leta ni mogoče poslati sester v Trnovo; prišle bodo septembra 1888. Napovedan je bil obisk dveh sester, da si bosta ogledali poslopje za šolo in prostore za bivanje sester. To je pomenilo, da so se goriške sestre odločile obiskati kraj in preveriti možnosti za začetek delovanja. Konec julija 1887 je dekan Vesel dobil sporočilo, da bo v začetku avgusta Trnovo obiskala goriška predstojnica in skupaj z njo še predstojnica iz Šmihela. Krajevni kronist Janez Bilc

je za 3. avgust zapisal, da »sta bili dve nuni /gospo presv. Srca/, prednica goriškega samostana in prednica novomeška v Trnovem, ogledali hišo; vseh jima je bila. Upamo, da se bo z Božjo pomočjo v prihodnjem letu začela šola.«¹⁸ V kroniki goriškega samostana je za 1. avgust 1887 zapisano: »S. prednica Emanuela in s. prednica Johanna potujeta v Trnovo pri Reki na ogled nove filiale. 4. avgust. S. prednica se je vrnila vsa zadovoljna. V vsakem oziru srečno potovanje.«¹⁹ Vtis ob obisku je bil ugoden, kajti že 5. avgusta 1887 je iz Gorice prišlo sporočilo, da sestre sprejemajo ustanovo in da bo tudi vrhovna predstojnica začetek delovanja podprla z večjo vsoto 10.000 gld.²⁰

Goriške sestre so se priporočile za podporo in dekana Vesela prosile, naj začne urejati pravne poti za pridobitev dovoljenja državnih oblasti za naselitev skupnosti in odprtje šole. Da so bili pogoji za to izpolnjeni, je dekan Vesel škofjskemu ordinariatu sporočil v začetku avgusta 1888.²¹ Dobiti podporo za novo ustanovo je bilo pomembno tudi za ustanovitelja Valenčiča, ki za svoj namen ni dobival le podpore in simpatij. Marsikateri domačin ni bil naklonjen ideji, da se v kraju naselijo redovnice in prevzamejo šolsko delo. Dekan Vesel in zdravnik dr. Bachmann sta vsak po svojih močeh nudila podporo Valenčiču in hkrati utirala pot za pridobitev vseh potrebnih dovoljenj, da bi šola lahko začela delovati z naslednjim šolskim letom. Pri deželnih in državnih oblasteh se je za to zavzemal škof dr. Missia, ki je celoten načrt dosledno podpiral in takoj obljubil, da bo s svojimi sredstvi poskrbel za kapelo v ustanovi. Za ta namen so prilagodili dva prostora v pritličju, kjer kapela stoji še danes; odstranjena ni bila niti v času, ko so bile redovnice pregnane iz osrednjega samostanskega poslopja. Veliki kamniti oltar je izdelal podobar Janez Vurnik iz Radovljice; postavljen je bil sredi januarja 1889.²² Oltarna slika je delo dunajskega slikarja Josefa Alexiusa Kastnerja, ki je s svojimi deli okrasil vrsto notredamskih ustanov v Avstriji (slika je bila izdelana leta 1901).²³ Soglasje, ki ga je bilo treba priložiti vlogi na deželne oblasti, je izdala tudi občina Ilirska Bistrica; njen edini pogoj za naselitev je bil, da sestre ne smejo prosjačiti po hišah. Neposredno pred prihodom sester je konec septembra 1888 dekan Vesel obiskal sestrsko skupnost v Gorici, da se je dogovoril o podrobnostih prihoda in priprave

¹⁵ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, osnutek dopisa ljubljanskega škofjskega ordinariata deželnemu šolskemu svetu z dne 12. oktobra 1888, št. 1939.

¹⁶ Margaretha Wiedmann je bila vrhovna predstojnica skupnosti v letih 1879–1894 in je tako odobrila naselitev v obeh krajih – Šmihelu pri Novem Mestu in v Trnovem. Kot je razvidno iz pregleda zgodovine skupnosti na Slovenskem, je obiskala posestvo in graščino Slatnik ter predlagala, da se sestre naselijo v Šmihelu. Prim. Provincialni arhiv, *Zgodovina slovenske province*, str. 2–3.

¹⁷ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis z dne 16. junija 1887. Poslano je bilo iz Birminghama v Veliki Britaniji, kjer je bila vrhovna predstojnica na obisku.

¹⁸ Bilc, *Kronika*, str. 85–86.

¹⁹ Prepis kronike vsebuje Provincialni arhiv, *Kronika samostana in šole*, str. 4.

²⁰ Provincialni arhiv, *Kronika samostana in šole*; NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis vrhovne predstojnice z dne 18. novembra 1888.

²¹ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis dekana Vesela na škofjski ordinariat z dne 4. avgusta 1888.

²² Arhiv skupnosti, Hauschronik, str. 7.

²³ Posnetek iz samostanske kronike za leto 1901. J. A. Kastner (1844–1923) je bil znan po številnih delih v avstrijskih samostanskih cerkvah in kapelah. Njegove slike so bile tudi v cerkvi sv. Jožefa v ljubljanskem karmelu na Selu.

prostorov.²⁴ 9. oktobra 1888 je vrhovna predstojnica Margaretha škofu Missii sporočila, katere sestre je določila za Trnovo, ter za vsako pripisala informacije o pridobljeni izobrazbi in izkušnjah.²⁵

Potem ko so bili zbrani vsi podatki o materialnih sredstvih za začetek delovanja osnovne šole in naselitev redovnic, ki bi prevzele vodenje šole, je ljubljanski škofijski ordinariat 12. oktobra 1888 na Deželni šolski svet naslovil prošnjo za ustanovitev dekliške osnovne šole v Trnovem. V vlogi je predstavil šolske razmere v kraju in dotedanje delovanje šole ter posebej poudaril pomanjkanje možnosti izobraževanja za dekleta. Hkrati je predstavil ustrezno rešitev vprašanja učiteljic, ki bi prevzele vodenje šole in izvajanje pouka. Posebej je bila predstavljena učiteljica sestra Marija Cirila Obersnel (1865–1937),²⁶

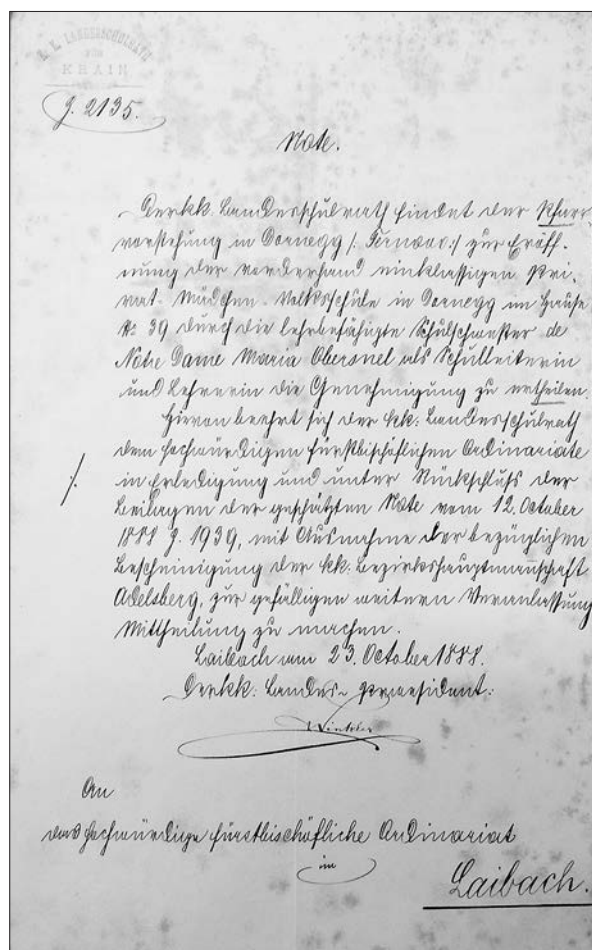
ki si je vso izobrazbo pridobila na šolah v Gorici, kjer je z dobrim uspehom opravila učiteljski izpit. Imela je pravico poučevati vse predmete ljudske šole s slovenskim in italijanskim učnim jezikom, enako tudi v nemškem jeziku. Dekleta je smela poučevati v ročnih delih. Do tedaj je že dve leti poučevala na redovni šoli v Gorici.²⁷

Deželni šolski svet za Kranjsko je odločitev, s katero je dovolil odprtje enorazredne zasebne katoliške ljudske šole za dekleta v Trnovem, sporočil 23. oktobra 1888. Z isto odločbo je šolsko sestro de Notre Dame Marijo Cirilo Obersnel potrdil kot voditeljico šole in učiteljico.²⁸

Iz poročila o stanju šole v Trnovem na začetku šolskega leta 1888/89, to je pred prihodom sester, ki ga je pripravil dekan Vesel, je razvidno, da so bile takrat v kraju tri učiteljske moči. V začetku istega šolskega leta je šolo obiskovalo 290 otrok, 163 dečkov in 127 deklic. Ni pa dekan imel natančnih podatkov o tem, koliko otrok je sploh bilo na območju župnije. V istem času je župnija Trnovo skupaj s podružnicama Harije in Podstenje štela okoli 7.500 ljudi. V Trnovem je bila štirirazredna šola, enorazrednice pa so bile v krajih Harije, Podstenje, Vrbovo in Dolenje Zemono. Predvideno je bilo, da bo del deklet šolski pouk obiskoval v samostanski šoli. »Ker imamo zdaj tukaj samo tri učiteljske moči, meni g. nadučitelj, da bi lahko ena sester prevzela poučevanje v enem razredu s plačilom 400 fl., ker v samostanski šoli bode začetek samo s prvim letom, a prišli bote dve izprašani sestri«, je v svojem poročilu pripisal dekan Vesel.²⁹

Prihod sester v Trnovo

Po pridobitvi vseh potrebnih dovoljenj in adaptaciji prostorov so lahko sestre, ki so začele poučevati novembra, določile datum začetka delovanja nove ustanove. 4. novembra 1888 je iz Gorice prišlo sporočilo, da bodo sestre v Trnovo prišle 20. novembra in da bo uradni začetek delovanja naslednji dan, to je 21. novembra 1888, ko je Cerkev v svojem liturgičnem koledarju obhajala praznik Marijinega darovanja v templju. Isto sporočilo so poslale še ljub-

Odlok deželnega šolskega sveta Kranjske
o odobritvi šole z dne 23. oktobra 1888
(NŠAL, ŠAL, spisi V, fasc. 216, Notredamke).

²⁴ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, sporočilo dekana Vesela škofijskemu ordinariatu v Ljubljani z dne 14. septembra 1888.

²⁵ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis vrhovne predstojnice z dne 9. oktobra 1888.

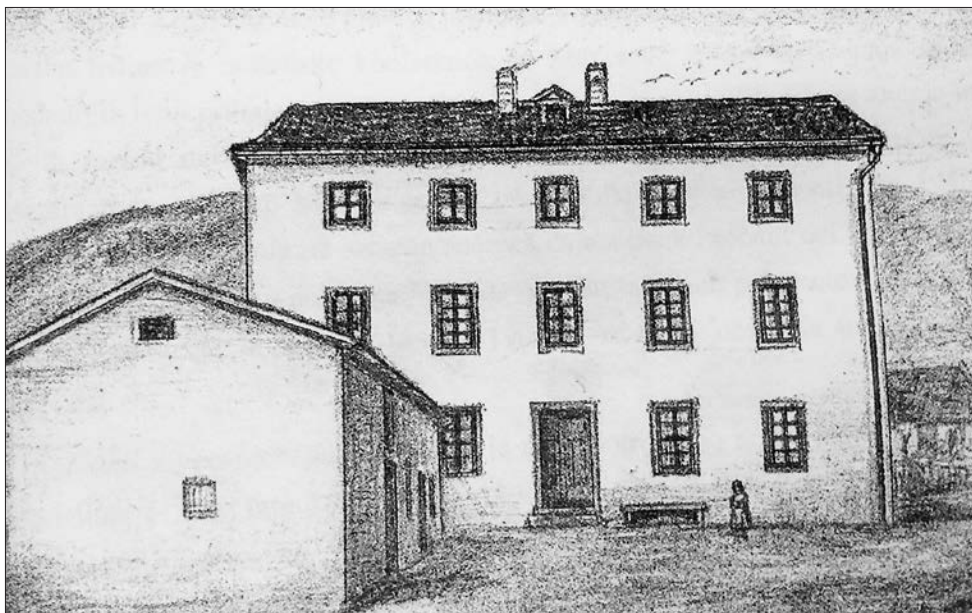
²⁶ Sestra Marija Cirila Obersnel je bila Tržačanka. V sestrsko skupnost je vstopila v Gorici, kjer je opravila vse stopnje re-

dovnega izobraževanja. Do konca življenja je delovala v Trnovem in tam tudi umrla. Izobrazba, pridobljena v italijanskih ustanovah, je bila pomemben razlog, da je lahko na šoli delovala tudi v času italijanske zasedbe slovenskega Primorja. Prim. Provincialni arhiv, In memoriam. Nekrolog šolskih sester de Notre-Dame.

²⁷ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, osnutek dopisa škofijskega ordinariata Deželnemu šolskemu svetu z dne 12. oktobra 1888, št. 1939.

²⁸ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis kranjskega deželnega šolskega sveta št. 2135 z dne 23. oktobra 1888. Odločbo je podpisal predsednik deželnega šolskega sveta Andrej Winkler (1825–1916), znan po zavzemanju za odpiranje novih šol na podeželju.

²⁹ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis dekana Vesela z dne 10. oktobra 1888.

Najstarejša upodobitev samostanskega poslopja (Arhiv skupnosti de Notre-Dame v Ilirski Bistrici).

ljanskemu škofu.³⁰ Izbira datuma začetka delovanja ustanove je bila še toliko bolj pomenljiva, ker je bila v oltarju samostanske kapele upodobitev Marijinega darovanja v templju; ta podoba je ostala na istem mestu vse do našega časa. Potem ko je dekan Vesel dobil sporočilo o prihodu sester, je 12. novembra ljubljanski škofijski ordinariat prosil za nasvet, kako naj organizira sprejem in obred blagoslovitve prostorov. 16. novembra ga je o vsem obvestil Jožef Lesar, takrat škofijski kaplan in tajnik škofa Missia, ki je predlagal posamezne sestavne dele slovesnosti. Po načrtu je prvi del potekal v župnijski cerkvi, drugi del pa v prostorih šole in samostana.³¹

Vrhovna predstojnica s. Margaretha je ljubljanski škofijski ordinariat o prihodu sester obvestila 18. novembra in hkrati sporočila, da bo vsoto 10.000 gld., ki jo je namenila za pomoč novi ustanovi, nakazala v avstrijskih vrednostnih papirjih na škofov naslov. Škofu je priporočila delo sester in ga prosila za blagoslov.³² 19. novembra naslednjega dne sta iz Gorice odpotovali s. Marija Cirila Obersnel in kandidatka za skupnost Frančiška Wagner (1861–1911).³³ Prva, stara trindvajset let, ki je le nekaj dni pred tem izpovedala

prve redovne zaobljube, naj bi prevzela vodstvo šole, druga, ki je bila tri leta starejša, pa naj bi skrbela za gospodarski del poslovanja ustanove. V Ljubljani se jima je pridružila bodoča trnovska predstojnica s. Ingonda Pavlin (1854–1920),³⁴ ki je do tedaj delovala v Šmihelu, vse tri pa je v Trnovo pospremila šmihelska predstojnica s. Ivana Oblak. To nalogo bi sicer morala opraviti goriška predstojnica, a je bila zaradi bolezni zadržana, tako da jo je nadomestila šmihelska predstojnica. V Ljubljani so se srečale s škofom dr. Missiem ter 20. novembra z vlakom odpotovale v Trnovo. Tu sta jih sprejela dekan Janez Vesel in podpornik Ivan Valenčič. Slednji jih je pospremil na svoj dom, kjer so počakale do naslednjega dne, da so bile slovesno uvedene v novo hišo. Kronist Bilc je kot del krajevne zgodovine zabeležil prihod »sester De Notre Dame, da bojo dekleško solo odprle v hiši, katero je v ta namen daroval gosp. Janez Valenčič (Jejček)«. ³⁵

V kraju so z delom uradno začele 21. novembra 1888, ko je zavod obiskal škof Missia in blagoslovil nove prostore (ta dan velja za začetek delovanja sester v Trnovem). Po obredih v cerkvi se je množica ljudi v procesiji napotila k poslopju, ki je postalo samostan. Poleg škofa in domače duhovščine ter velikega števila otrok in odraslih je bil v sprevodu tudi postojnski okrajni glavar Friedrich vitez Schwarz, ki je ob tej priložnosti izrazil željo, da bi sestrski skupnost zaživel tudi v Postojni. V *Zgodnji Danici* so zapisali: »V lepem ginljivem govoru z lece so se zabavali prevzvišeni gospod blagemu dobrotniku g. Valenčič-u, kateri je daro-

³⁰ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis goriške predstojnice z dne 4. novembra 1888.

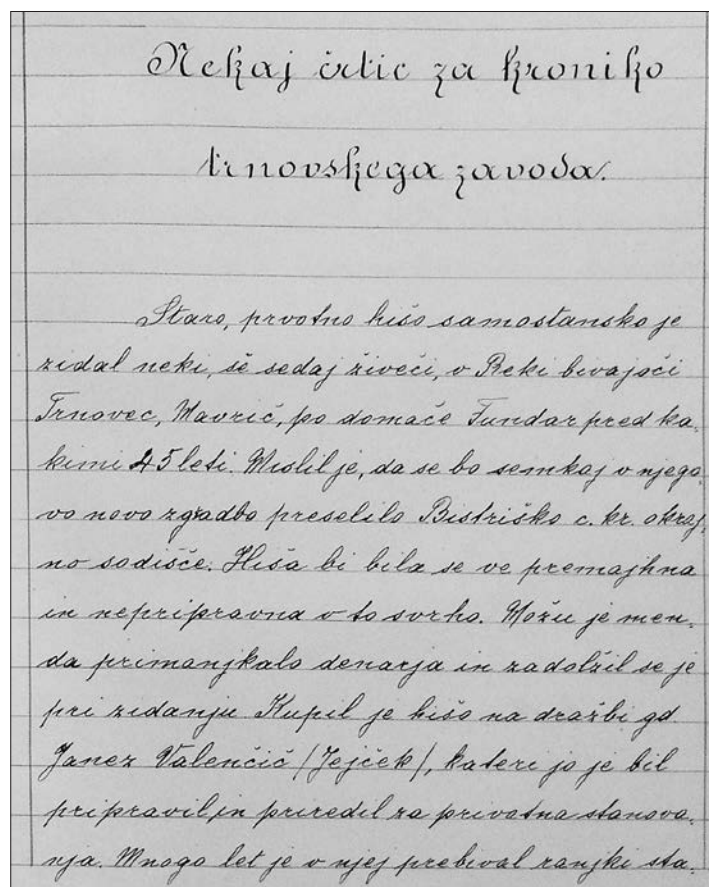
³¹ NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis dekana J. Vesela z dne 12. novembra 1888. Pripis na dekanovem dopisu pravi, da je bil J. Vesel o vsem informiran na zaseben način. Prihod vlaka v Trnovo je bil predviden ob 7.33 zjutraj. Na hrbtni strani dopisa je seznam vseh postaj ter prihod in odhod škofa.

³² NŠAL, ŠAL, spisi V., fasc. 216, dopis vrhovne predstojnice z dne 18. novembra 1888.

³³ Sestra Frančiška Evangelista Wagner je bila doma iz Podbrezj na Gorenjskem. Članica skupnosti je postala na Dunaju leta 1890. Umrla je v Trnovem. Prim. Provincialni arhiv, *In memoriam. Nekrolog sester de Notre-Dame*.

³⁴ Sestra Ingonda Jera Pavlin je bila doma iz Naklega pri Kranju. Sestrski skupnosti se je pridružila leta 1881 v osrednji ustanovi v Münchnu. Prim. Provincialni arhiv, *In memoriam. Nekrolog sester de Notre-Dame*.

³⁵ Bilc, *Kronika*, str. 89.

Prva stran šolske kronike ustanove de Notre Dame v Trnovem (Arhiv skupnosti de Notre-Dame v Ilirski Bistrici).

val hišo, preskerbel vse potrebno za hišo, kapelo, in šolo, ter obljubil še naprej redovnice podperati. Drugi dan se je začela dekliška šola; zapisalo se je okrog 30 dekličev prvega razreda. Šola obeta naj boljšega sadu, ker daleč na okrog, od Ljubljane do Reke ni takega ustava.³⁶ Isti dopisnik je v *Slovincu* dodal, da je podpornik Janez Valenčič, »vrli mož potem od darovane hiše plačal pristojbino, popravil celo poslopje, daroval vse hišno orodje, priredil šolsko sobo, naročil lep kamenit altar za kapelo, – z eno besedo, vse je preskerbel, kar je bilo potrebno, zraven tega pa še obljubil, da bo tudi nadalje zavod gmotno podpiral. Hiša in prihodnja šola je bila izročena 'ubogim sestrām naše ljube Gospe presv. Srca'.³⁷ Iz daljšega zapisa je razvidno, da predhodno niso bili vsi krajani navdušeni nad tem, da bi v kraju odprli šolo, ko pa so doživeli prihod sester in slovesnost blagoslova poslopij, so številni spremenili mnenje. S svojo navzočnostjo so pomen dogodka za kraj potrdili nosilci vseh funkcij v kraju, od okrajnega glavarja do okrajnega sodnika in županov okoliških občin, učitelj in učiteljice skupaj z otroki. S cerkvene strani je ustanovitev šole poleg

škofa dr. Missia ves čas podpiral trnovski dekan Vesel, ki je prav v sestrski skupnosti videl najboljšo pot, da možnost splošnega in poklicnega izobraževanja dobijo tudi dekleta, ki so sicer ostajala brez boljših življenjskih možnosti. Kronist Bilc je opisu dogodka pripisal: »Bog blagoslovi našo novo šolo, da bo rastla in cvetela! Bog živi in ohrani dobrega vikšega pastirja, ki so se mnogo trudili pri ustanovitvi in blagoslovljenju novega zavoda. Današnji dan je z zlatimi črkami zapisan v zgodovino naše fare!«³⁸

Za prvo predstojnico skupnosti je bila imenovana s. Marija Ingonda Pavlin, doma iz Naklega na Gorenjskem, kvalificirana učiteljica ročnih del, ki je pred tem delala v goriškem in šmihelskem zavodu. V obeh krajih si je poleg pedagoških nabrala tudi izkušnje poslovanja s krajevnimi šolskimi in upravnimi oblastmi.³⁹ Ob nastopu službe v Trnovem je imela 35 let. Ustanovo je vodila do konca prve svetovne vojne. Poleg podpore domačinov so pomoč nudile druge skupnosti, kar je omogočilo, da je zavod pridobil vso potrebno opremo in se lepo razvijal. Že v prvih letih so bila dograjena nova poslopja in s tem povečane možnosti za različne oblike izobraževalnega dela.

³⁶ *Zgodnja Danica* 41 (1888), št. 48, 30. 11. 1888, str. 380, »V Trnovem na Notranjskem«.

³⁷ *Slovenec*, št. 272, 26. 11. 1888, str. 2, »Iz Ternovega na Notranjskem«.

³⁸ Bilc, *Kronika*, str. 89.

³⁹ *Kongregacija ubogih šolskih sester*, str. 38, 66.

Nadaljnji razvoj

Kot lahko vidimo iz zapiskov škofa Antona Bonaventura Jegliča, ki je v Trnovem leta 1899 opravil prvi uradni obisk (kanonično vizitacijo), je poleg župnijskih prostorov obiskal še šolo in sestrsko skupnost. Zanimal se je za delo šole in preveril pouk verouka, za kar je skrbel domači dekan Vesel. Po obisku sestrskih in šolskih prostorov si je v dnevnik zapisal značilno ugotovitev: »*Zdi se mi, da so častite sestre dobre, goreče, pobožne, pokorne, da živijo v lepi slogi in vzajemnosti. Za sedaj moram popolno zadovoljen biti. Z g. Valenčičem, utemeljiteljem, jim gre kaj težko. Trgovca je, prodaja drago in slabo robo, a morajo pri njem kupovati. V hišo ne pride več. Stari dve hiši, ki ju je on kupil in poklonil, sta slabi, šolo so morale same napraviti. Vlada jim daje podporo 600 gld., drugače bi morale oditi iz Trnovega.*«⁴⁰ Kot v več drugih primerih in okoljih pobudniki in ustanovitelji redovnih ustanov niso bili najbolj zadovoljni z nadaljnjim razvojem in delovanjem skupnosti – pričakovanja in predstave se niso vedno ujemale z resničnostjo in možnostmi, ki so jih skupnosti prinašale vsakodnevne naloge. Sestre so podporo za svoje delo iskale pri drugih skupnostih in posameznikih, ki so bili pripravljeni podpreti njihove napore.

Redni pouk se je v sestrski šoli začel 21. novembra 1888 in je obsegal prvi razred osnovne šole s petdesetimi dekleti (prvi dan se jih je vpisalo 34, kasneje še preostale). Poučevale so tri učiteljice: s. Cirila Obersnel je skrbela za redni pouk, s. Ingonda Pavlin je uvajala v ročna dela, učiteljica na deški šoli v kraju Marija Souvan pa je poučevala petje. Nadzor nad delovanjem šole je imel šolski nadzornik iz Postojne Janez Thuma, ki je šolo prvič uradno obiskal v začetku maja 1889. Prvo šolsko leto so sklenili 27. julija in ob tej priložnosti pripravili prvo razstavo ročnih del, »*le okoli 60 pletenih izdelkov, ker družega niso zmogle izdelati učenke I. razreda.*«⁴¹ Za verski pouk v šoli in za obrede v samostanski kapeli so skrbeli domači duhovniki.

Nato so sestre vsako leto dodale razred, tako da se je v treh letih oblikovala štiriletna osnovna šola s 170 učenkami. S šolskim letom 1890/91 so sestre sprejele še prve notranje gojenke, kar je pomenilo začetek internata. 27. januarja 1893 je šola dobila pravico javnosti.⁴² To je pomenilo sprejetje vseh predpisanih postopkov vodenja evidenc, pripravljanja poročil ter organiziranja izobraževalnega dela in učiteljskih konferenc. Potrebe po novih učiteljicah so zadovoljevale tako, da so prihajale sestre iz drugih skupnosti, predvsem iz Gorice, Dunaja in Münchna, ki so v trnovsko šolo prinašale nova znanja in jo vključevale v razvejan sistem šol, ki so ga gradile šolske sestre de

Notre Dame. Vodstvo šole pa je skrbelo, da so se učiteljice, med katerimi so bile že od drugega šolskega leta posamezne laikinje, redno dodatno izobraževale in si pridobivale potrebne kvalifikacije. Kot pomemben dosežek celotne ustanove in večletnega prizadevanja za to je mogoče razumeti oblikovanje osemletne osnovne šole, ki je pravico javnosti dobila leta 1915. Kot sestavni del izobraževalnih programov za dekleta so sestre tudi v Trnovem izvajale pouk ročnih del in konec vsakega šolskega leta pripravile razstavo izdelkov. Kot ugotavlja kronika skupnosti, se je število izdelkov iz leta v leto povečevalo, kar je pripomoglo k temu, da je bilo že pred letom 1900 na razstave letno uvrščenih več kot 500 izdelkov.⁴³ Že kmalu so sestre v predmetnik uvedle stenografijo, ki je služila predvsem tistim dekletom, ki so se pripravljale na trgovski poklic in obiskovale trgovske tečaje. Sestavni del rednega šolskega dela je bila telesna vzgoja.

S širjenjem dejavnosti in števila učenk so se pokazale potrebe po dodatnih prostorih. Prvotno pridobljeni prostori so se že v naslednjem šolskem letu pokazali kot nezadostni. Zato so bile potrebne nove gradnje. Prostori so bili povečani v letih 1892 in 1895, dokler se niso sestre leta 1899 odločile za gradnjo novega poslopja, ki je bilo dokončano v dveh letih. Istočasno se je širila gospodarska dejavnost skupnosti (obdelovanje vrta in njiv, preskrba z lesom za kurjavo in ogrevanje, gojenje živine, peka kruha), s pomočjo katere so sestre zagotavljale materialne pogoje za vsakodnevno življenje skupnosti in notranjih gojenk.

Ustanova sester je postala pomemben del krajevnega življenja in ugodna možnost za usposabljanje deklet. Ugodna poročila cerkvenih, šolskih in krajevnih oblasti so šoli zagotavljala vedno večji ugled in s tem možnost pridobivanja sredstev iz različnih virov. Poleg izobraževanja in pridobivanja novih znanj v okviru šolskega programa so v ustanovi veliko pozornosti posvečali uvajanju v socialno delo in seznanjanju s krščanstvom. Med gojenkami so se oblikovale skupine za socialno pomoč, ustanova kot taka pa je nudila pomoč najbolj potrebnim. Ta se je kazala v dnevni oskrbi s toplim obrokom ter preskrbi z obutvijo in obleko. Že po petih letih delovanja se je ustalila praksa, da je kosilo redno prejemale več kot petdeset otrok. Dekleta, ki so med šolskim letom bivala v internatu, so prihajala iz različnih krajev: od Voloskega do Postojne, Idrije in Goriške. Spričevala so sestre izdajale štirikrat letno: decembra, februarja, maja in julija. Za počitnice so gojenke odhajale v domače okolje.

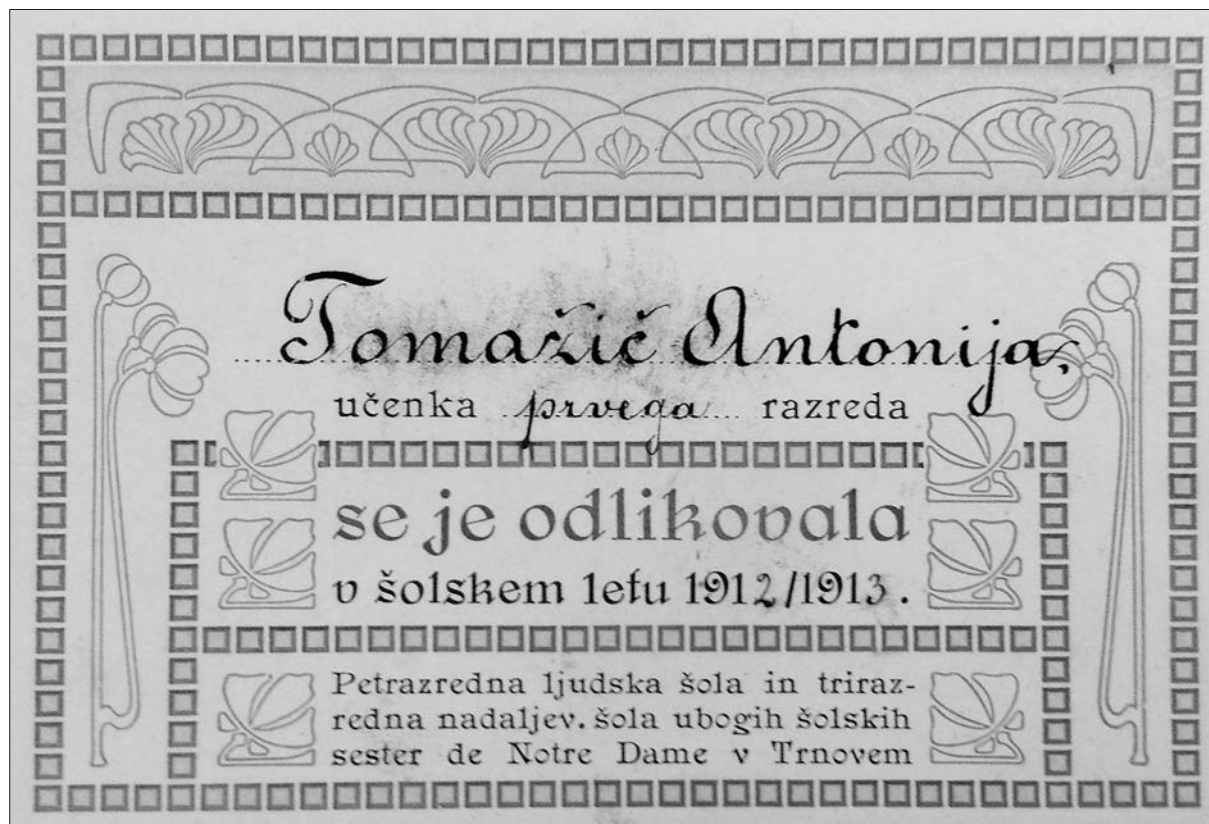
Ustanove notredamskih sester v Gorici, Šmihelu in Trnovem so bile do konca avstro-ogrske države del avstrijske province, ki je imela sedež na Dunaju. Čeprav so bili osrednji provincialni uradi in službe tam, je zavod v Gorici imel nekatere pravice. Med drugim so lahko sestre v goriški ustanovi sprejemale

⁴⁰ Jegličev dnevnik za 4. maj 1899 (str. 23).

⁴¹ Arhiv skupnosti, Šolska kronika 1888–1922, str. 5.

⁴² Provincialni arhiv, *Zgodovina slovenske province*, str. 32.

⁴³ Provincialni arhiv, *Zgodovina slovenske province*, str. 31.

*Priznanje za uspešen zaključek prvega razreda v šolskem letu 1912/13
(Arhiv skupnosti de Notre-Dame v Ilirski Bistrici).*

nove kandidatke za skupnost, čemur je služil noviciat, sicer pa so dekleta, ki so želela postati redovnice, pošiljale na Dunaj ali v München. Zaradi večjega števila kandidatk za skupnost iz šmihelskih šol so lahko določene stopnje uvajanja opravile v Šmihelu. Skupnost v Trnovem takšnih nalog ni nikoli imela. Ker je po koncu prve svetovne vojne zaradi Rapalske pogodbe Trnovo prišlo pod italijansko oblast, je bil sestrski zavod, podobno kot goriški, del italijanske redovne province.

Je pa pozornosti vredno dejstvo, da je bila s. Stanislava (Antonija) Babnik (1882–1950), prva predstojnica jugoslovanske province sester de Notre Dame po njeni ustanovitvi leta 1938, doma iz Trnovega in je pri trnovskih sestrah opravila velik del svojega izobraževanja. Bila je ena prvih učenk v šoli in nato gojenka v internatu. Tu je začela sodelovati s sestrami leta 1900. Pred vstopom v redovno skupnost leta 1906 se je v Gorici usposobila za učiteljico, nato pa je bila učiteljica v Trnovem, kamor se je vrnila takoj zatem, ko je postala redovnica. V Trnovem je bila učiteljica in vzgojiteljica deklet v internatu, slednjič je postala predstojnica skupnosti in šole ter te naloge opravljala vse do leta 1933.⁴⁴

Sklep

Skupnost šolskih sester de Notre Dame je v slovenski prostor stopila v drugi polovici 19. stoletja, to je potem, ko si je že pridobila ugled v nemškem prostoru, in največji razmah doživela v času med svetovnimi vojnami. Zavod v Gorici je začel delovati leta 1856, v Šmihelu pri Novem mestu leta 1886 in v Trnovem leta 1888. Slednja sta bila ustanovljena v času, ko je ljubljansko škofijo vodil škof Missia, vrhovna predstojnica notredamskih sester pa je bila Margaretha Wiedmann. Ob prevzemanju novih ustanov so pri vsaki naselitvi sodelovali domačini, duhovniki, župani in drugi posamezniki, ki so bili pripravljeni prispevati ne le podporo, temveč tudi materialna sredstva. Vzgojno-izobraževalno delo je bilo namenjeno predvsem dekletom, ki so jim sestre omogočale pridobivanje temeljne izobrazbe, a tudi uvajanje v poklicno delo, čemur so služili različni tečaji. Vsaka sestrška ustanova je opravljala socialno poslanstvo ne le za dekleta, ki so si v ustanovi nabirala znanja, temveč tudi za širšo skupnost. Ustanova šolskih sester de Notre Dame v Trnovem, ki je v času svojega

⁴⁴ Provincialni arhiv, *Zgodovina slovenske province*, str. 52–58; kot prva predstojnica jugoslovanske province je na njenem

čelu ostala dva mandata, to je do leta 1950, ko je umrla v graščini Struge na Dolenjskem. Prim. Provincialni arhiv, *In memoriam. Nekrolog šolskih sester de Notre Dame*.

najintenzivnejšega delovanja štela okoli 30 sester, je kraju dala pečat v mnogih pogledih in prispevala k širjenju splošne izobrazbe. Skupnosti se je pridružilo tudi nekaj domačih deklet.

Notredamske sestre sto let na Slovenskem. 1886–1986.
Ljubljana: Provincialat Notredamskih sester, 1986 (b. p.).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv skupnosti de Notre-Dame v Ilirski Bistrici
Hauskronik 1888–1920
Posnetek iz samostanske kronike 21. 11. 1888–1948
Šolska kronika 1888–1922
Zbirka fotografij

NŠAL – Nadškofjski arhiv Ljubljana
ŠAL, spisi V, fasc. 216, Notredamke

Provincialni arhiv skupnosti de Notre Dame Ljubljana
In memoriam. Nekrolog šolskih sester de Notre Dame
Kronika samostana in šole v Trnovem 1888–1947
Zgodovina slovenske province kongregacije šolskih sester de Notre Dame (rokopis, pripravljen leta 2002)

ČASOPISI

Slovenec, 1886, 1888.
Slovenski narod, 1900.
Zgodnja Danica, 1886, 1888.

LITERATURA

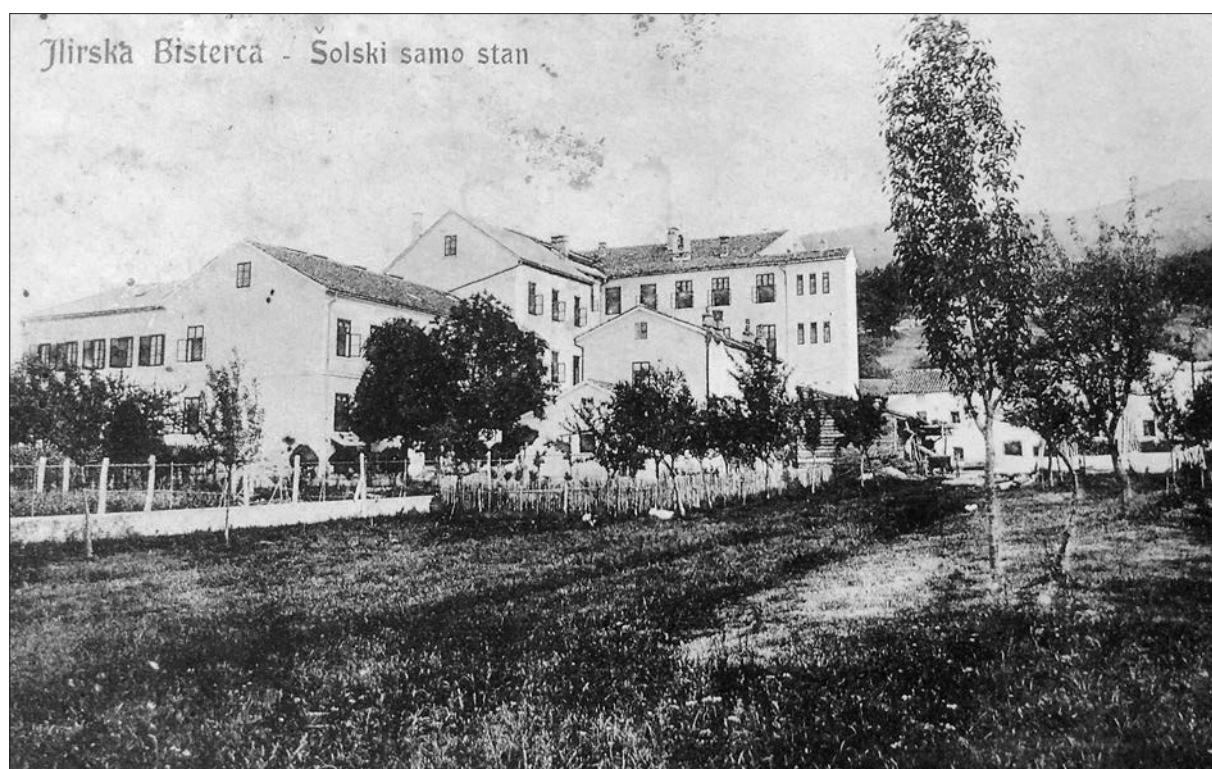
Balgač, Karmen: Delovanje šolskih sester de Notre Dame v župniji Šentjernej. *Zbornik župnije Šentjernej* (ur. Marinka Dražumerič in Stane Granda). Šentjernej: Župnija Šentjernej, 1999.
Bilc, Janez: *Kronika fare trnovske na Notranjskem*. Ilirska Bistrica: Župnija, 2022.
Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja (ur. Blaž Otrin in Marija Čipić Rehar). Celje, Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2015.
Kogoj, Jasna Marija: Missiev odnos do redovnikov. *Missiev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1988, str. 196–216.
Kongregacija ubogih šolskih sester de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu ob petdesetletnem jubileju 1886–1936. Šmihel: Udružene bivše učenke šmihelskega zavoda za zgradbo sirotišnice za Dolenjsko v Šmihelu pri Novem mestu, 1936.
Mati Terezija Jezusova Gerhardinger. Žena, ki je tvegala v veri. Ustanoviteljica kongregacije Šolskih sester de Notre Dame 1797–1879. Ljubljana: Družina, 1996.

S U M M A R Y

The beginnings of the Notre Dame's sister school in Trnovo

One of the institutions that left an indelible mark on the village of Trnovo near Ilirska Bistrica from the end of the nineteenth century onwards was the convent of the School Sisters of Notre Dame. With the support from the local inhabitants who provided the material foundations, the sisters settled in Trnovo in 1888, after they had already established two institutions in Slovenian territory: in Šmihel near Novo Mesto, where they arrived two years before that, and in Gorizia, where they commenced their operations in 1857. It was precisely their convent in Gorizia, which enabled them to receive the first Slovenian members who then assumed leadership positions in other areas across Slovenia. The religious congregation was founded in Bavaria in the mid-nineteenth century, with the aim to establish schools and other education institutions for girls. Its founder, Maria Theresia Gerhardinger, endeavoured to establish schools in environments that lacked schools and other forms of education for girls. To meet the needs of these areas, the congregation established primary schools, including schools for girls with special needs (deaf), and organized short forms of vocational training. In Ilirska Bistrica, the sisters initially taught the first grades and soon expanded the programme to all grades of primary school; subsequently, they also began to provide girls with vocational training and prepare them to take on a responsible role in family and society.

Najstarejša razglednica samostana (Arhiv skupnosti de Notre-Dame v Ilirski Bistrici).

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)